

الگوی ساختار سازمانی انجمن معتادان گمنام شهر تهران: مدلی برآمده از نظریه زمینه‌ای*

لیلا زائر^۱، حسین ابوالحسن تنها^۲، سید سعید آقابی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۰۷

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر شناخت الگوی ساختار سازمانی انجمن معتادان گمنام شهر تهران بود.
روش: روش این پژوهش کیفی و از نوع نظریه گراند تئوری بود. جامعه آماری پژوهش شامل همه صاحب‌نظران و متخصصان و اعضای پیشکسوت انجمن معتادان گمنام بود و از بین آن‌ها ۱۸ نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری، و گزینشی با استفاده از نرم‌افزار MAX.QDA 2020 تجزیه و تحلیل شدند. **یافته‌ها:** یافته‌ها نشان داد که مقوله محوری در ساختار سازمانی انجمن معتادان گمنام پذیرش هدفمندی فرایند بهبودی بود. شرایط زمینه‌ای شامل اصول اساسی انجمن و ویژگی‌های سازمانی و شرایط علی شامل باورهای بینایین، دوگانه‌های انجمن و سلطه ایمان محوری بود. مقوله‌های دیالکتیک فرد و جامعه در انجمن، فرسته‌های درون‌انجمانی و تهدیدهای درون‌سازمانی نیز شرایط مداخله‌ای این ساختار سازمانی را تشکیل دادند. استراتژی‌های انجمن معتادان گمنام نیز شامل استراتژی‌های سازمانی و مکانیسم‌های بازتوانی بودند. در نهایت، مقوله شیوه‌های درمانی و مکانیسم بازتوانی به عنوان پیامد ساختار سازمانی انجمن معتادان گمنام شناسایی شد. **نتیجه‌گیری:** نتایج حاکی از آن است که ساختار سازمانی انجمن معتادان گمنام در شیوه اجرا اگرچه موقفيت‌های چشمگیری داشته است، اما در ساختار قدرت که سلسه‌مراتبی و مبنی بر حلقه‌های عمودی قدرت است و در برخی باورهای بینایین با استحاله هویت افراد وابسته به مواد روپرتو شده که انتقاد برخی از بینان گذاران این انجمن در ایران را نیز به همراه داشته است.

کلیدواژه‌ها: ساختار سازمانی، دوگانه‌های انجمن، شیوه‌های درمانی، انجمن معتادان گمنام، نظریه زمینه‌ای

*. این مقاله برگرفته از رساله دکتری جامعه‌شناسی نویسنده اول در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی است.

۱. گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). پست الکترونیک: hatanhai121@gmail.com

۳. گروه علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه

انجمن معتادان گمنام برای پاسخگویی به نیازهای مشترک اعضاًی که در این انجمن هم‌کنشی دارند، موفق به پیدا کردن راههای مشترکی شده‌اند که دستیابی به اهداف مشترک اعضاًی انجمن را امکان‌پذیر ساخته است. از همین رو، انجمن معتادان گمنام بر اساس اصل اول جامعه‌شناسی (نهایی، ۱۴۰۲) با پیدا کردن راهها و اهداف مشترک، یک گروه اجتماعی به شمار می‌رond که همین ویژگی، مطالعه جامعه‌شناختی این گروه اجتماعی را میسر ساخته است. فهم مشترک در این گروه با تکرار پذیری و سازمان‌یافته‌گی تبدیل به ساختی اجتماعی شده است که دارای ویژگی‌های کنش پیوسته در دیدگاه بلومر می‌باشد. بنابراین، ساخت اجتماعی این انجمن از ساختار سازمانی‌ای بهره‌مند شده است که در اثر هم‌کنشی اعضاً به نظمی سازمان‌یافته دست یافته و موفق به برآورده ساختن اهداف مشترک شده است. بنابراین آنچه که در تاریخچه این انجمن آمده است، پاسخگوی پرسش‌های پژوهشگر نیست و توانسته فرایند سازمان‌دهی راههای مشترک در انجمن معتادان گمنام را توصیف کند و داده‌هایی را در اختیار پژوهشگران قرار دهد تا عناصر فرهنگی و اجتماعی در ساخت‌سازی این ساختار سازمانی را کشف کنند و کارکردهای اجتماعی آن را ارتقا دهند.

با توجه به اینکه تلاش‌های زیادی صورت گرفته تا سیستم خدایتیاد و مقابله با اعتیاد به مواد مخدر تحت کنترل و نظارت درآید، شواهد حاکی از آن است که انجمن معتادان گمنام^۱ به عنوان یک انجمن مردم نهاد از موفق‌ترین سازمان‌ها در راستای ترک اعتیاد بوده است. به همین دلیل ساختار سازمانی این انجمن که توانسته گامی مؤثر در این مسیر بردارد، می‌تواند حلقه مفقوده سازمان‌هایی باشد که در این زمینه فعالیت دارند. دهه هفتاد، دهه تحولات تاریخی در راستای مبارزه با اعتیاد در کشور ایران است. با اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در مجتمع تشخیص مصلحت نظام به خصوص ماده ۱۵ آن که صراحتاً می‌گوید: «اعتیاد جرم است اما به کلیه معتادان اجازه داده می‌شود تا به مراکز مجاز مراجعه کرده و نسبت به درمان و بازپروری خود اقدام نمایند»، تغییری اساسی در رویکرد نظام جمهوری

۲۱۸
218

۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023
سال ۱۴۰۲
جنده‌های شماره ۶۹ پاییز
۱۴۰۲

اسلامی به وجود آمد (بیگی، محمدی‌فر، فراهانی و محمدخانی، ۱۳۹۰). از طرف دیگر با تشکیل ستاد مبارزه با مواد مخدّر به عنوان متولی امور و تأکید بر اصل ۴۴ قانون اساسی مبنی بر کمک به رشد سازمان‌های غیردولتی شاهد رشد این سازمان‌ها در سراسر کشور بوده‌ایم. در این میان بیشترین فعالیت‌ها معطوف به کاهش تقاضا و درمان شد و روش‌های متنوعی به کار گرفته شده است. روش پرهیز‌مداری و ایمان‌مداری در رأس قرار دارد. مددجویان با کمک از راهنمایان خود، مسیر درمان را سپری می‌کنند. شرکت در جلسه‌های منظم و پاییندی به سنت‌ها و قدم‌های دوازده‌گانه از اصول اساسی این روش درمان است (نارنجی‌ها، ۱۳۸۹). این روش به صورت پروتکل درمانی پرهیز‌مدار و ایمان‌مدار مستندسازی شد و پس از پژوهش‌های متعدد و شناسایی معايب و مزایای آن و تلاش در جهت به حداقل رساندن معايب به تصویب سازمان بهزیستی و ستاد مبارزه با مواد مخدّر رسید. یکی از سازمان‌هایی که روش پرهیز‌مدار را به کار گرفت، انجمن معتادان گمنام است که برای کارآمدتر شدن از الگوهای دیگری هم استفاده کرده است. وقتی الگویی برای برخی از افراد یک سازمان مناسب نیست، تجربیات منفی و ناامیدی به وجود می‌آورد و نیاز به ارائه طرحی به منظور شکل‌گیری فهم مشترک بین اعضا وجود دارد تا از محدودیت‌های ایجاد شده به عنوان فرصت برای بهبود ارزش‌ها استفاده کنند؛ به عبارت دیگر چارچوبی شکل گرفته و ضرورت‌هایی القا می‌شوند که مانند قدرت بیرونی بر آن‌ها فشار آور شده که مجبور به انجام آن می‌شوند. پژوهش‌های انجام گرفته درباره انجمن معتادان گمنام، نشان می‌دهد که رضایت‌همه جانبه اعضای انجمن را تأمین نمی‌کند؛ از جمله و درهاوس، هوی و بیرکلن^۱ (۲۰۲۰) در تحقیق‌شان با عنوان «یک الگو برای همه مناسب نیست»، سه نظر اساسی را شناسایی کردند و بیان داشتند الگوی ۱۲ اقدمی انجمن حتی با استراتژی‌های به کار گرفته شده در انجمن، مناسب نیست. همچنین روش انجمن برای توجیه مدل اعتیاد فرد، تجربیات منفی ناامیدی را بر می‌انگیزد و یک مکان امن می‌تواند تبدیل به یک قفس بشود. بنابراین متخصصان اعتیاد باید مشکلات احتمالی مربوط به شرکت کننده‌ها را برای کمک به جلوگیری از تجربیات منفی و آسیب‌های احتمالی

افراد تشخیص دهنده. بنابراین ویژگی ساختار سازمانی کارآمد قابلیت تغییر آن به تناسب بسترهای اجتماعی است.

سازمان دارای ویژگی انعطاف‌پذیری می‌باشد که با تغییر تفسیر کنشگران از موقعیت می‌تواند شکل جدیدی از هم‌کشی سازمان یافته ایجاد نماید. در مقابل ساختار، هر سازمان یافتنگی میان کنشگران اجتماعی در موقعیت‌ها از نظمی برخوردار است که آن را قابل اشاره و قابل فهم می‌سازد. بنابراین ساختار سازمانی علاوه بر اینکه منظم است، بسیار پویا است. ساختار سازمانی نیز به عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر دستیابی سازمان به استراتژی است؛ لذا ارائه صحیح ساختاری که بتواند استراتژی سازمان را به مرحله ظهور برساند، بسیار حائز اهمیت است. نقش‌های افراد در سازمان سنگ زیرین ساختار سازمانی بوده و روابط بین نقش‌های است که ساختار را شکل می‌دهد. ساختار سازمانی از طریق طراحی الگوهای هم‌کنش‌گرایانه، زمینه کنترل اعمال افراد را فراهم می‌نماید (رابینز و جودیج، ۲۰۱۸). ساختار شبکه روابط اجتماعی انجمن معتادان گمنام در ایران نمونه‌ای از شبکه روابط اجتماعی خودجوش، مردمی و از پایین به بالا است که از معتادان بهبود یافته یا در حال بهبودی تشکیل می‌شود. از به هم پیوستن نمایندگان گروه‌های معتادان گمنام (هر گروه به مدت یک سال یک رابط بین گروهی را انتخاب می‌کند)، کمیته‌های خدماتی شهری (شامل رابطه‌های بین گروهی در هر منطقه یا شهر بسته به جمعیت و وسعت شهر) و از به هم پیوستن نمایندگان کمیته‌های خدماتی شهری، کمیته ناحیه (شامل رابطه‌های کمیته شهری که در آن ناحیه وجود دارند)؛ از به هم پیوستن نمایندگان کمیته ناحیه، کمیته یا شورای منطقه (شامل رابطه‌های نواحی در کل کشور)؛ و در نهایت خدمات جهانی (که مسئول ارتباط جهانی و ترجمه نشریه‌ها است) به وجود می‌آید. تشکیل گروه‌ها به صورت خودجوش است و هر معتاد بهبود یافته می‌تواند گروهی از معتادان در حال بهبودی را به وجود بیاورد و نماینده خود را به کمیته شهری بفرستد که تشکیل کمیته‌ها از پایین به بالا است (شيخ‌انصاری، ۱۳۹۹).

۲۲۰

220

Vol. 17, No. 69, Autumn 2023
سال ۲۰۲۳، شماره ۶۹، پاییز
۱۴۰۲

یکی از مفاهیم محوری در ساختار سازمانی، روابط قدرت است. فوکو براین باور است که قدرت چیزی نیست که تصاحب شود، به دست آید یا تقسیم شود، چیزی که نگه داشته شود یا از دست بگیریزد. قدرت از پایین می‌آید، هر جا قدرت وجود دارد، مقاومت هم وجود دارد؛ بنابراین روابط قدرت نیت‌مند هستند (فوکو، ۱۳۹۷). در روابط مبتنی بر قدرت از دیدگاه بلومر، رویارویی منافع، نیات و اهداف مشخص می‌شود. طرفین در پیگیری اهداف مهم خود به تضاد با یکدیگر در می‌افتد؛ هر طرف رابطه در پیگیری اهدافش، بر منابع قدرت خود تکیه کرده و آن‌ها را به کار می‌بنند؛ درنتیجه آزادی کنش فراهم شده، اتاق کاری عملیاتی برای طراحی، مانور، چاره‌اندیشی، انتخاب راهکارها و راهبردها، فرماندهی و مداخله در منابع ساخته می‌شود (بلومر، ۱۳۹۶). از نظر مکس ویر، اقتدار، صورت سازمان یافته کنش اجتماعی است و کنش اجتماعی، صورت جمعی کنش تفهیمی یا تفسیری است. نظام اقتدار کنشگر را به پذیرش، سکوت و یا تحمل دعوت می‌کند (نهایی، ۱۳۹۹). استراتژی‌ای که در انجمن معتقدان گمنام اتفاق می‌افتد باعث شده قواعدی که ابتدا توسط اعضای انجمن براساس فهم مشترک ساخته شده، سپس با تکرار آن به عنوان قوانین، برآدم‌هایی که در آن ساختار قرار دارند، سلطه پیدا می‌کند و آن‌ها را دچار بیگانگی می‌کند و در قفس آهینین گرفتار می‌کند.

۲۲۱

۲۲۱

شل هندهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

طبق پژوهش گلتner، وايت و هانتر^۱ (۲۰۱۹) در انجمن معتقدان گمنام هیچ شرط و شروطی وجود ندارد، گروه‌ها به هیچ سازمانی وابسته نیستند، حق عضویتی ندارند و با هیچ سازمان سیاسی، مذهبی و یا انتظامی نیز ارتباطی ندارند. گافمن (۱۴۰۰) هم معتقد است غالباً افرادی که داغ مشترک دارند، از انتشار نوشه‌هایی که احساسات مشترک آن‌ها را انعکاس دهد و احساس خواننده نسبت به حقیقت «گروه» او و وابستگی‌اش به آن را انسجام بخشد، حمایت مالی می‌کنند. همچنین اعضای انجمن با این داغ مشترک، انسجام گروهی پیدا می‌کنند و با شکل‌گیری انسجام درون گروهی، نمادهای معنادار بین افراد به وجود می‌آید که این نمادهای معنادار در قالب عام‌واژه‌ها^۲ (اسلنگ یا گفتار عامیانه) به گونه‌ای زبان زننده، رکیک و موهن است که در جامعه زنده و روبه‌رشد است (نوروزی جوینانی،

(۱۳۹۶). شعارها (درنگ یا بهبودوازه) در انجمن معتادان گمنام و سایر برنامه‌های ۱۲ قدمی شکل می‌گیرد و باعث افزایش انسجام در بین اعضا می‌شود و از ابزارهای بهبودنده آنها علی‌رغم کوتاهی شان عبارتی تأثیرگذار و هموارکننده در مسیر بهبودنده امیدافزایی و جهت‌دهی به بهبودی ممتاز در کنار سایر ملزومات بهبود، نظیر قدمها، به آن داده است. شعارها بخش جدایی ناپذیر برنامه‌های ۱۲ قدمی و جزء «سنن شفاهی^۱» این برنامه هستند (نوروزی جوینانی، ۱۴۰۲).

یکی دیگر از اصول ارتباطات درون‌سازمانی، گمنامی اعضا انجمن معتادان گمنام می‌باشد. رازداری، بخشی از گمنامی است و فرد رازدار با رازداری خود، نزدیکی اش را با صاحب راز حفظ کرده و از منافع این کارش بهره‌مند می‌گردد. از نظر سیمبل، وجود پنهان کاری بین دو نفر یا دو گروه و اندازه آن، مسئله‌ای است که تمام ارتباط آنان را تعریف می‌کند. در گروه‌های بزرگ‌تر، تعداد رازها بیشتر می‌شود و به دلیل خصیصه‌های گوناگون اعضا ای گروه، نیاز بیشتری به آن‌ها وجود دارد (دیلینی، ۱۳۹۹). در این روش اصل گمنامی باعث می‌شود که افراد بدون ترس از ممانعت‌های اجتماعی، قانونی و فرهنگی در این جلسات شرکت کنند. روش مهم و اساسی در جلسات معتادان گمنام این است که یک معتاد به معتادی دیگر جهت بهبودی اش کمک کند و افراد با تجربیات زندگی و بهبودی خود از مواد مخدر در این جلسات شرکت می‌کنند و این گروه توسط خود افراد معتاد رهبری می‌شود. هزینه‌های این جلسات از محل کمک‌های داوطلبانه اعضا تأمین می‌شوند و جهت استقلال و عدم وابستگی، گروه کمک‌های مالی افراد غیر عضو را نمی‌پذیرند (بیل، ۲۰۰۹). تنهایی (۱۴۰۰) بر این باور است انسان کنشگر در طبیعت گوهری خود، توانمندی باروری، بر پایه توان اندیشه و تحلیل نقادانه از محیط و موقعیتی که در آن زیست می‌کند را دارد. انسان با شکوفایی و رهاسازی چنین طبیعتی، می‌تواند مفهوم عشق عام و همیاری آگاهانه را تجربه کند و لذت و خوشی آدمی بودن را تجربه کند. مهم‌ترین شرط برقراری درست سندیکالیسم در دستگاه تفسیری پرگمتیستی، حق برابر چانهزنی و برابری حق سیاسی و کنشگری برای تمامی طرف‌های درگیر در

۲۲۲
222

۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023
سال ۱۴۰۲
جنده‌های شماره ۶۹، پاییز
۱۴۰۲

جنبش‌های مطالبه‌گری و چانهزنی صنفی، سیاسی، دینی، قومی و یا هر گونه‌ای از پیکربندی اتحادیه و سندیکاست.

پژوهش‌هایی در رابطه با پیوستگی و تداوم حضور اعضاء در جلسات انجمن صورت گرفته است؛ طبق نتایج تحقیق قدرتی و رحیمی چیتگر (۱۴۰۰)، انجمن معتادان گمنام به عنوان یک منبع مهم حمایت توانسته است که در بستری از روابط سالم نقش‌های شخصیتی افراد دارای اعتیاد را ترمیم و بهبود بخشدیده و به آنان حمایت‌های عاطفی و اجتماعی مناسبی را ارائه دهد. خوانساری و جعفری هرنده (۱۴۰۱) معتقدند آموزش دوازده قدم انجمن معتادان گمنام بر تاب آوری و خودکارآمدی اعضای انجمن معتادان گمنام تأثیرگذار است، لذا این درمان، روشی مناسب برای درمان افراد وابسته به مواد می‌باشد. طبق نتایج پژوهش سبزی و اسلامی (۱۴۰۱)، برنامه دوازده قدمی انجمن معتادان گمنام نقش مهمی در فرآیند بهبودی فرد به روای یک زندگی سالم و برقراری روابط مناسب خانوادگی و اجتماعی ایفا می‌کند. نتایج تحقیقات صالحی و طباطبایی نژاد (۱۴۰۱) حکایت از این دارد که می‌توان از جلسات انجمن معتادان گمنام برای بهبود مسائل اجتماعی و روان‌شناختی و کاهش ولع افراد وابسته به مواد استفاده نمود.

۲۲۳
۲۲۳

شل‌هدمه، شماره ۶۹، پیاپی ۱۷، Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

ستوده‌اصل، ماهیگیر، پاک‌نظر و میرمحمدخانی (۱۳۹۹) معتقدند شرکت در جلسات آموزشی معتادان گمنام، می‌تواند در بهبود یا اصلاح نگرش نسبت به مصرف مواد نقش بیشتری داشته باشد. رحیمی (۱۳۹۹) معتقد است در میان عوامل توانمندساز برای کمک به افراد جهت شروع ترک مصرف، حمایت‌های همسر و تداوم شرکت در جلسات انجمن معتادان گمنام اثربخش است. در پژوهش‌های انجام گرفته در خارج از ایران، طبق نتایج تحقیق ناک^۱ (۲۰۲۲a) حاکی از نقش مفید اعمال مذهبی و تجربیات معنوی در شرکت کنندگان در الکلی‌های گمنام است که با شادی آن‌ها و متغیرهای مرتبط مانند خوشبینی و مدت پرهیز همراه است. در تحقیق دیگری از ناک (۲۰۲۲b) یادگیری اجتماعی در میان شرکت کنندگان الکلی‌های گمنام «تحول معنوی» را تسهیل می‌کند که بر تغییر رفتار آن‌ها تأثیر می‌گذارد. در این فرایند دگرگونی معنوی، در برخی مکانیسم‌های

معنوی مانند تغییر ادراک از خدا، افزایش معنای زندگی، بخشش، افزایش پذیرش خود، افزایش استفاده از مکانیسم‌های مقابله‌ای مثبت و افزایش ادغام در حلقه‌های اجتماعی دخالت دارند و همین کار کرد یافتن معنای زندگی را تسهیل می‌کند. تحقیق گلتتر، وايت، زیگلر و هانتر^۱ (۲۰۲۰) تعیین چگونگی در ک اعضاء از مفهوم ۱۲ مرحله‌ای «خدا را همانطور که او را در ک کردیم» و «ارتباط میان در ک اعضاء از خدا و شدت ولع آنها نسبت به نوشیدن الکل و مصرف مواد و علائم افسردگی شان» می‌باشد. پاسخ اعضای انجمن در مورد در کشان نسبت به خدا به طور قابل توجهی متفاوت بود و نشانه‌های افسردگی و شدت ولع آنها به مصرف مواد را پیش‌بینی می‌کرد. فلورا، رفتوبولوس و پونتیکز^۲ (۲۰۱۰) بیان کردند میانگین حضور مرتب در جلسات انجمن ۴۵ ماه بود و ۵۰ درصد نمونه نیز به مدت ۴۲ ماه به طور منظم در جلسات انجمن شرکت داشتند. شیوه مشارکت اعضاء در جلسات به صورت بیان تجربیات و نقش راهنمای بود. دُست^۳ (۲۰۱۳) و گازوپ، استوارد و مارسدن^۴ (۲۰۰۸) معتقدند حضور مستمر و مرتب در جلسات انجمن‌های معتادان، موجب افزایش احساس خودمراقبتی در برابر مواد شده و پیامدهای منفی آنها را کاهش داده بود؛ بنابراین، جلسات اثربخش و کمیت حضور در این جلسات موجب پیوندهای قوی‌تر اعضاء با این انجمن‌ها و تعهدشان به خود و انجمن شده بود. همچنین افرادی که در جلسات انجمن معتادان گمنام برای دوره کوتاه‌مدت شرکت می‌کنند، نتیجه مطلوبی نمی‌گیرند.

با توجه به افزایش معتادان کشور در کنار وجود راههای متعدد ترک اعتیاد، می‌توان گفت انجمن معتادان گمنام (طبق اظهارات انجمن معتادان گمنام در ایران، به علت گمنامی اعضا، کل جمعیت را حدود یک میلیون نفر برآورد کرده‌اند) با استراتژی جدیدی در حل مسئله اعتیاد موفقیت‌آمیز عمل کرده و با توانمندی‌های مناسب توانسته به نتایج بهتر در ترک اعتیاد در بین معتادان دست بیابد. بنابراین با توجه به مقایسه تعداد کل معتادان در ایران، جمعیت اعضای پاک شده در انجمن جمعیت بالایی را شامل می‌شود. با توجه به

1. Galanter, White, Ziegler & Hunter
2. Flora, Raftopoulos & Pontikes

3. Dossett
4. Gossop, Stewart & Marsden

نتایج پژوهش‌های انجام شده، هدف این پژوهش شناسایی ساختار سازمانی انجمن معتادان گمنام در راستای پاسخگویی به این سوال است که انجمن معتادان گمنام از چه ساختار سازمانی و استراتژی استفاده می‌کند که توانسته است به نحو قابل توجهی در امر بهبودی و حفظ پاکی پس از درمان مؤثر باشد؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

به جهت ماهیت موضوع پژوهش حاضر، از رویکرد کیفی به روش گراند دیتوري (نظریه مبنایی یا نظریه داده بنیاد) استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه صاحب نظران و متخصصان (در رشته‌های مختلف جامعه‌شناسی، مددکاری، روان‌شناسی، روان‌پزشکی و پزشکی که با انجمن معتادان گمنام به طور مستقیم و غیر مستقیم در ارتباط بودند) و اعضای پیشکسوت انجمن معتادان گمنام بود. انتخاب نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری هدفمند بود. حجم نمونه در حین فرایند تحقیق مشخص گردید؛ زیرا در پژوهش‌های کیفی، اشباع شدن اطلاعات، مهم‌تر از تعداد افراد مورد مطالعه است؛ بدین معنی که محقق جمع‌آوری اطلاعات را باید تا زمانی ادامه دهد که اطلاعاتی که از شرکت کنندگان جمع‌آوری می‌کند، تکراری شده و اطلاعات جدیدی به اطلاعات گردآوری شده قبلی اضافه نشود؛ به عبارت دیگر داده‌های گردآوری شده به اشباع نظری برستند (عظیمی‌دلاستاقی، رضوی و برومند، ۱۳۹۷). با در نظر گرفتن نکات فوق در مجموع در این پژوهش به روش نمونه‌گیری هدفمند (ناهمگن)، ۱۸ مصاحبه انجام و ضبط گردید. داده‌ها نیز همزمان با گردآوری آنها طی سه مرحله کدگذاری باز^۱، محوری^۲ و گزینشی^۳ و با استفاده از نرم افزار MAX.QDA 2020 تحلیل شد. اعتبار و روایی داده‌های کیفی نیز با روش چک کردن و توافق میان مشارکت کنندگان، محققان و کدگذاری مجدد و بازبینی کدهای قبلی تأمین شد. در این مطالعه، اصول اخلاقی پژوهش شامل رازداری و حفظ حریم خصوصی اشخاص رعایت شد.

یافته‌ها

در اولین مرحله کدگذاری از مجموع مصاحبها، ۹۰۳ کد باز یا مفهوم استخراج شد. بعد از ادغام این کدها براساس همپوشانی، ۴۲۹ کد باقی ماند. با مقایسه مداوم کدها و داده‌های خام براساس تشابه و تفاوت، کدهای مشابه در یک طبقه، کنار هم قرار گرفتند و دسته‌بندی اولیه‌ای از کدها به دست آمد. در گام پایانی کدگذاری باز مفاهیم در دوازده مقوله اصلی^۱ و ۴۹ طبقه یا خرده مقوله دسته‌بندی شدند.

جدول ۱: مفاهیم و مقوله‌های استخراج شده از مصاحبها

عنوان	مفهوم محوری
پذیرش هدف‌مندی فرایند بهبودی	
اصول اساسی انجمن	شرایط زمینه‌ای
ویژگی‌های سازمانی	
باورهای بنیادی انجمن	
دوگانه‌های انجمن	شرایط علی
سلطه ایمان محوری	
دیالکتیک فرد و جامعه در انجمن	
فرصت‌های درون‌انجمنی	شرایط مداخله‌ای
تهدیدهای درون‌سازمانی	
استراتژی‌های سازمانی	استراتژی‌ها
مکانیسم‌های بازتوانی	
شیوه‌های درمانی و بازتوانی	پیامدها

۲۲۶
226

۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023
سال هفدهم، شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲

در مرحله کدگذاری محوری استراتژی‌های سازمانی به عنوان مقوله محوری انتخاب شد و روابط بین مقوله‌های به دست آمده با محوریت این مقوله شرح داده شد. سپس در مرحله کدگذاری گزینشی، مقوله‌ها در مدل پارادایمی نهایی، حول مقوله هسته‌ای پژوهش قرار گرفتند و سرانجام مدل پدیدار و خط داستانی تمایز الگوهای ساختار انجمن معتقدان گمنام روایت شد. خرده‌مقوله‌های مربوط به مقوله محوری تأثیرگذار بر الگوی ساختار

سازمانی انجمن معتقدان گمنام شامل تسلیم شدن در برابر اصول بنیادی انجمن، هدف‌مندی فردی در انجمن و هدف‌مندی جمعی در انجمن است.

جدول ۲: مفاهیم و مقوله‌های استخراج شده مربوط به مقوله محوری (پذیرش هدف‌مندی فرایند بهبودی)

مفهوم	خرده‌مفهوم	مفاهیم
پذیرش	تسلیم شدن در برابر پذیرش اساس‌نامه، پایین‌دی ترتیب اجرای دوازده قدم، اصول بنیادی انجمن	پذیرش اجرای دوازده قدم، لزوم آموزش‌های بنیادی
هدف‌مندی فرایند	پابندی به قدم‌ها مانع خودویرانگری، صلح فردی هدف قدم‌ها، کاهش تکاشگری، نتیجه برنامه دوازده قدم در انجمن	پابندی به قدم‌ها مانع خودویرانگری، صلح فردی هدف قدم‌ها
بهبودی	پایین‌دی به سنت‌ها مانع دیگرآزاری، مهمان‌نوازی در سنت‌ها، صلح اجتماعی، صلح خود، خدا و جامعه هدف مفاهیم	پایین‌دی به سنت‌ها مانع دیگرآزاری، مهمان‌نوازی در سنت‌ها

در خرده‌مفهوم تسلیم شدن در برابر اصول بنیادی انجمن، الزام به اجرای قدم‌ها و سنت‌ها، محوریت هر دوازده قدم و سنت، موضوع ایمان هست و می‌خواهد توجه معتقد را

به اینکه نیروی برتری (خدا) است که فقط آن ناجی اصلی است، جلب کند. بنابراین در تمام جوامع بشری هرجا که مذهب باشد این مدل هم کار می‌کند. در شرح خرده‌مفهوم فردی در انجمن می‌توان گفت اصول انجمن به صراحت می‌گوید، ما به تنها‌یی محکوم به فنا هستیم و با در میان گذاشتن آنچه که داریم خود را حفظ می‌کنیم (ارزش درمانی کمک یک معتقد به معتقد دیگر). همچنین مفاهیم به ما کمک می‌کند این سه ضلع خودم (قدم‌ها) و خداوند و جامعه یا دیگران (سنت‌ها) را به صلح برسانیم. کسانی خوب می‌توانند خدمت کنند که این سه ضلع (درصورتی که نیت هم خیر باشد) را داشته باشند. اگر این چهار مورد را درست انجام دهی دستاورده آن آزادی می‌شود. شرایط علی اثر گذار بر الگوی ساختار سازمانی انجمن معتقدان گمنام نیز شامل باورهای بنیادین انجمن، دوگانه‌های انجمن و سلطه ایمان محور است. خرده‌مفهومهای باورهای بنیادین نیز فرهنگ شفاهی (اسلنگ‌ها) اصطلاحاتی است که در حقیقت زبان تخصصی یک گروه یا حرفه است که برای اعضای آن گروه قابل فهم و برای سایرین ممکن است بی معنا باشد؛ به

جارگون^۱ معروف است. جارگون برای راحتی بین افراد آن حیطه و برای تسهیل ارتباط آنها با یکدیگر است. این اصطلاحات بین اعضا انجمن در حال گشتن هست، پشت آنها تجربه هست و در حال نشر هستند. بسیار پراکنیدگان هست، علی‌رغم سودمندی این شعارها، برخی منتقدان بر این باورند که این شعارها احساساتی و کم‌مایه هستند. «مناسک و آداب» برای کنشگران این میدان، اقتدار جامعه پذیری، نظم پذیری و پذیرش مسئولیت کامل بهبودی به همراه دارد. از این نگاه در میدان ساختار انجمن معتادان گمنام، الزام افراد به رعایت کردن آداب می‌باشد که تکانش گری در افراد کاهش پیدا می‌کند. فرد تازه‌وارد به انجمن، شاهنشین می‌شود، از وی استقبال می‌شود و اعضاء با سال‌های پاکی بالا، با افتخار از سال‌های پاکی و تجربیاتشان صحبت می‌کنند.

جدول ۳: مفاهیم و مقوله‌های استخراج شده مربوط به شرایط علی (باورهای بنیادی، دوگانه‌های انجمن و سلطه ایمان محوری)

مفهوم اصلی	خرده مقوله	مفاهیم
باورهای بنیادی انجمن	فرهنگ شفاهی یا اسلنگ‌ها (شیوه انتقال تجربه‌ها) سینه به سینه، جارگون، حالت نمادگون واژگان، جلسه جاذبه، روش پرورنده راهنمایی‌شفاهی، لقب گذاشتن آموزه‌های معنوی (دعای روزانه)، مناسک جذب، آین و مناسک،	اسلنگ‌ها
دوگانه‌های انجمن	رعایت از این اتفاقات، قدرت برتر، جشن‌های سالانه، پمفت، خواندن دعای آرامش، سُن شفاهی، سنت اعتراف، آرم انجمن	مناسک و آداب شعارهای جلسات، قدرت برتر، جشن‌های سالانه، پمفت، خواندن دعای آرامش، سُن شفاهی، سنت اعتراف، آرم انجمن
دوگانه‌های انجمن	رهجو-راهنما / فرا رهema کمک معتاد به معتادی دیگر، مری تازه واردین، ریش سفیدها، تقدس گرایی، کاریزمایی راهنما، سلسله‌مراتب قدرت	تمایل، کسب بهبودی (پرهیز کامل)، برنامه بین گروهی، رساندن پیام بهبودی، تکانشگری، برچسب بیمار، همبستگی
سلطه ایمان محوری	محرومیت / خودافشاری اعتراف به گناه، حفظ حریم خصوصی، آزادی عمل، گمنامی، قدرت در بین اعضاء، احساس گاه و ندامت، لغزش اعضاء	سلطه ایزدی در ارکان ایزاری شدن شعارهای انجمن، مخاطب دار بودن رویکرد دینی، شعارهای تأثیرگذار
انجمان	ایمان محوری رویکرد ایمان به عنوان زمین بازی انجمن، رویکرد دینی در مدل سازمانی انجمن، پیشرفت افراد متواضع، آزادی دستاوردنیت خیر	انجمان

در اصول انجمن راهنمایی به عنوان یک پیشنهاد دهنده از تجارب شخصی خودش برای ره gio محسوب می شود (کار کرد اصلی راهنمایی و ره gio، کار کردن قدمها زیر نظر راهنمایی باشد) اما به نظر برخی از آنان در رابطه با راهنمایی و ره gio مشکلاتی چون در گروههای انجمن در مواردی راهنماییان با همسران مصرف کنندگان که در جایگاه ره gio آنها هستند، ارتباط می گیرند. ابتدا حمایت عاطفی جایگزین کمودهایش و بعد شکل رابطه فرازنشاشویی را پیدا می کند. گاهی راهنمایی به عنوان یک بُت در نظر گرفته می شود که سرپیچی از اوامرشان عواقب ناگواری داشت، که در ایران مدل و فرهنگ راهنمایی و ره gio می بهی یک مدل مرید و مراد که دارای آسیب‌های جدی است، تبدیل شده بود؛ یعنی هر کسی که باور قوی‌تر و معنوی‌تر دارد برتر است که این باعث به وجود آمدن ریاکاری در افراد می شود. جمع گرایی و فرد گرایی، خرد مقوله دیگری است که در دو گانه‌های انجمن مطرح شده است. ویژگی عجیب و غریبی که انجمن (پاردوکسیکال و متناقض) دارد، همزمان از مدل‌های جمع گرایانه^۱ و مدل‌های فرد گرایانه^۲ توانان در مسیر و فرایند بهبودی استفاده می کنند. این دو نقطه، نقطه‌های مقابل همدیگرند. انجمن از یک سو بار اصلی مصرف مواد و ابتلاء به اعتیاد را به عهده معتقد می گذارد و از او می خواهد بگوید: «من در مقابل مصرف مواد عاجزم و ضعف فردی مرا به مصرف مواد کشانده است. باید از درون به نیروی برتری ایمان بیاورند و به عجزشان اعتراف کنند» با محوریتی به نام فرد روبروست و راه حل‌هایی که می دهد از جنس فردی است (ترازانه اخلاقی تهیه کنم، گناهان مرتکب شده پیشینم و گذشته را در حد و سمع جبران کنم). از سوی دیگر همین سیستم فرد گرا به غایت جمع گرا عمل می کند، به این معنا که شبکه‌های از آدم‌ها به وجود می آورد که بی دریغ در خدمت هم هستند و سخاوتمندانه خدمات دریافت می کنند. در برنامه به آن‌ها خدمت کردن را می آموزند، پیام بهبودی را به دیگران می رسانند (برای پاک ماندن باید به دیگران کمک کنند تا پاک بمانند). خرد مقوله محرمیت و خودافشایی، رابطه الکلنجی دارند و یکی از مشکلات انجمن، اصل بر خودافشایی هست؛ این خودافشایی یعنی شخص همه ناپاکی‌ها و نآلودگی‌ها را بیرون بریزد، که در تقابل با حریم

۲۲۹

۲۲۹

شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

خصوصی قرار می‌گیرد و باعث می‌شود به افتراقات و اختلافات دامن بزند، همه از زندگی خصوصی هم خبر داشتند و این خودش سوزه شد برای اینکه بعداً اگر شخص در زمینه‌ای با اختلاف روپرورد، از این خودافشاپرایها سواتفاده کند. سلطه ابزاری در ارکان انجمن، خردمهقوله دیگری است که در دو گانه‌های انجمن مطرح شده است. شعارها (دربردارنده توصیه‌ها و اصول بهبود برای کار بر روی برنامه ۱۲ قدمی است) در کنار قدم‌های بهبود قرار دارند و مرتب در جلسات تکرار می‌شوند و این جایگاه ارزشمند آن‌ها را به ما یادآور می‌شود. علی‌رغم سودمندی این شعارها برخی انتقاد دارند و آن را باعث وابستگی اعضا می‌دانند و از آن به جنبش دینی یاد می‌کنند که از خدمات روانپژوهی دورشان می‌کند. آنچه در خرده مقوله ایمان محوری رویکرد انجمن مطرح می‌شود، اینکه تا زمانی که آدم‌های مذهبی در دنیا وجود دارند، این مدل خریدار دارد؛ چون مبنای مدل انجمن در اصول علم قرار نمی‌گیرد، بلکه حوزه معرفتی (حوزه ایمان) است.

شرایط زمینه‌ای: موجبات علی الگوهای ساختار سازمانی انجمن معتقدان گمنام نه در شرایط خلاً بلکه در شرایط محیطی و زمینه‌ای خاصی شکل می‌گیرند و در نتیجه توضیح این الگوها نیاز به فهم شرایط دارد. مشارکت کنندگان به عوامل شرایط زمینه‌ای شامل اصول اساسی انجمن و ویژگی‌های سازمانی اشاره کرده‌اند که خرده‌مقوله‌های مربوط به هر یک از مقوله‌ها همراه با مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌های انجام شده در جدول زیر آمده است.

۲۳۰
230

۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023
سال هفدهم، شماره ۶۹ پاییز

جدول ۴: مفاهیم و مقوله‌های استخراج شده مربوط به شرایط زمینه‌ای (اصول اساسی انجمن و ویژگی‌های سازمانی)

مقولات اصلی	خرده مقوله	مقولات
انجمن	معنویت سکولار	برنامه ۱۲ قدمی، دنیوی کردن دین، رسیدن به عجز، قدرت برتر
پیوستگی	گمنامی و رازداری	گمنامی اعضا را ز ماندگاری و رشد انجمن هست
اصول اساسی	تداوی زنجیر عشق در جهان، مستمر کار کردن قدمها با راهنمای، حضور منظم در جلسات	تداوی زنجیر عشق در جهان، مستمر کار کردن قدمها با راهنمای، حضور منظم در جلسات
زبان بین‌المللی	رعایت اصول برنامه بین‌المللی، ساختار جهانی (۵ دفتر اصلی)	رعایت اصول برنامه بین‌المللی، ساختار جهانی (۵ دفتر اصلی)
رویکرد انتقادی	عدم مجوز برای مصرف دارو زیر نظر پزشک	عدم مجوز برای مصرف دارو زیر نظر پزشک
رویکرد سندیکایی	انتخاب ریس براساس رأی گیری، متخصص سیزی بین اعضا	انتخاب ریس براساس رأی گیری، متخصص سیزی بین اعضا
رهبری مؤثر	خدمت گزار تأثیرگذار و مورد اعتماد، ویژگی‌های رهبری	خدمت گزار تأثیرگذار و مورد اعتماد، ویژگی‌های رهبری
تفویض اختیارات	تفویض اختیارات به خدمت گزاران، ارائه گزارش، رأی نمایندگان	تفویض اختیارات به خدمت گزاران، ارائه گزارش، رأی نمایندگان
استقلال مالی (سازمان)	تقسیم و بودجه‌بندی، استقلال مالی، تأمین هزینه، سبد در گردش	تقسیم و بودجه‌بندی، استقلال مالی، تأمین هزینه، سبد در گردش
خودگردان	انشعب انجمن، بازیینی آموزه‌های انجمن، بتوارگی راهنمایان	انشعب انجمن، بازیینی آموزه‌های انجمن، بتوارگی راهنمایان
ساختار خدماتی	ساختار براساس اعتماد، تأمین، توسعه و هماهنگی، ساختار خدماتی نه حکومتی	ساختار براساس اعتماد، تأمین، توسعه و هماهنگی، ساختار خدماتی نه حکومتی
ویژگی‌های سازمانی	مطلق انگاری انجمن، دیسترایزشن (عدم تمرکز)، فقه گرایی	مطلق انگاری انجمن، دیسترایزشن (عدم تمرکز)، فقه گرایی
کمیته‌بندي	کمیته‌های فرعی (مسئول روابط عمومی، یمارستان‌ها و زندان‌ها، سایت و جلسات، مجله، کارگاه‌ها)	کمیته‌های فرعی (مسئول روابط عمومی، یمارستان‌ها و زندان‌ها، سایت و جلسات، مجله، کارگاه‌ها)
وجه اقتدار انجمن	دارای تشکیلات سازمانی، جامعه سندیکایی، همدلی راهنمای و رهجو	دارای تشکیلات سازمانی، جامعه سندیکایی، همدلی راهنمای و رهجو

براین اساس، رازداری بخشی از گمنامی است نه همه مفهوم گمنامی، و اصل گمنامی را باید رعایت کرد، گمنامی آفت ندارد. برای پیشگیری از آفت‌ها، اعضا گمنام شدند. اصل گمنامی در برنامه‌های دوازده قدمی به قدری مهم است که قسمتی از نام انجمن را شامل می‌شود. گمنام فردی به اعضا این اجازه را می‌دهد تا با اطمینان خاطر به دنبال بهبودی بروند. «انجمن معتقدان گمنام برای رساندن پیام بهبودی به معتقد دیگر، توانسته است زبان بین‌المللی برای همه معتقدان دنیا به وجود بیاورد، همه جای دنیا اسم NA و افراد

انجمن را کم و بیش می‌شناسند، تمامی سنت‌ها، قدم‌ها، مفاهیم و کتاب‌های مربوط به انجمن را خود اعضای انجمن در دنیا با استفاده از تجربیات و خاطراتشان نوشته‌اند که این دو مقوله فرعی از ویژگی‌های جامعه مدرن محسوب می‌شوند که در انجمن نمود بیرونی و اجتماعی دارند.

مفهوم فرعی استقلال مالی یا سازمان خودگردان از ویژگی‌های سازمانی نشانگر آن است که یکی از قوانین مهم انجمن معتادان گمنام خودکفایی انجمن است. در انجمن به آن سنت هفتم می‌گویند و به این مضمون است که هر گروه معتادان گمنام می‌بایست متکی به خود باشد و کمکی از خارج دریافت نکند. این سنت به ما کمک می‌کند استقلال انجمن محفوظ بماند. از لحاظ ساختاری چون وابسته به هیچ مرکز و سازمان وابسته‌ای نیست، به صورت خودکفا، خودگردانی می‌شود و ساختار خدماتی مدعی است، انجمن ساختار کلی دارد که در آن همه چیز براساس اعتماد هست. در ساختار، افراد به صورت فردی کار نمی‌کنند و به صورت گروهی کار می‌کنند. وقتی نماینده انتخاب می‌کنند، در هیئت‌ها نماینده‌ها مجدداً نماینده‌ای از بین این افراد، انتخاب می‌شوند و به ساختار بالاتر می‌روند تا جایی که به رأس هرم می‌رسند که دارای هرم سازمان جهانی موجود در امریکا برگزار می‌شود. این افراد تمام مشکلات گروه‌ها را بررسی می‌کنند و هر جا که نیاز به کمک داشته باشد تأمین می‌کند. اینگونه نیست که یک نفر بخواهد دستور بدهد و بقیه اجرا کنند. شرایط مداخله‌ای شامل مقوله‌های دیالکتیک فرد و جامعه در انجمن، فرصت‌های درون‌انجمنی و تهدیدهای درون‌سازمانی استخراج شدند که خرد مقوله‌های مربوط به هر یک از این مقوله‌ها در جدول زیر آمده است.

۲۳۲
232

۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023
سال ۱۴۰۲ هجری شمسی، شماره ۶۹، پاییز ۱۷، سال ۲۰۲۳

جدول ۵: مفاهیم و مقوله‌های استخراج شده مربوط به شرایط مداخله‌ای (دیالکتیک فرد و جامعه، فرسته‌های درون‌انجمانی، تهدیدهای درون‌سازمانی)

مفهوم	خرده‌مفهوم	مفاهیم
دیالکتیک بودن	دیالکتیک فرد	انتخابات عمومی، رأی گیری گروهی، روحیه برابری خواهی و اجتناب از سلسه‌مراتب، اشتراک اعضاء در اعتیاد، برابری حقوق اعضا
رویکرد تجربی اعضا	رویکرد تجربی اعضا	اشتراک گذاری تجربه‌ها، استفاده از تجربه‌های آزموده شده، اصول زندگی بر پایه تجربه، اهمیت سیر تجربی زندگی، نبود جبر
روحیه سازمانی انجمن	روحیه سازمانی انجمن	استقلال انجمن، در اولویت بودن اهداف انجمن
فرایندی بودن آموزش	مهارت محور	مهارت محوری آموزش در انجمن، خدمت کارآمد با برخورداری از انواع صلح، پرورش روحیه‌ی یاری‌گری، فرایندی و دائمی بودن بهبودی آگاهی‌خشی به اعتیاد، ایجاد فضای اجرای سنت‌ها، رویکرد
فرسته‌های درون‌انجمانی	فضای پرورش منش	دوازده‌قدمی تنها یکی از راه‌های بهبودی، پذیرش وجود راه‌های متعدد ترک اعتیاد
نقد به نقش سازمانی اعضا	نقد سیستم سازمانی، متخصص‌ستیزی، تقابل بهبودی و درمان	ایجاد وابستگی میان رهنما و رهجو، دوری از نظارت در برابر مشترک بودن اسناد مالی
تهدیدهای درون‌سازمانی	امکان ایجاد تناقض	انتقاد درونی به ساختار انتقاد به شعار زدگی، پذیرش و نشر شنیده‌ها، مدل دوازده‌قدم ناهمخوان با فرهنگ انسان شرقی، منطق محوری مدل دوازده‌قدم

در خرده مقوله دیالکتیک بودن ارتباطات اعضا، در انجمن، سیستم خدمات رأی گیری با واژه «فهم گروهی» عجین می‌باشد که اعضا سعی می‌کنند رأی اجماع بگیرند، آنقدر اعضا بحث می‌کنند تا به اجماع برسند، اما صدای مخالف را هم می‌شنوند. در خرده مقوله رویکرد تجربی اعضا، افراد با بیداری روحانی و تجربه کردن نتایج برنامه انجمن در زندگی‌شان، گرد هم می‌آیند تا پیام بهبودی را خیلی بیشتر از آنچه هر یک به تنها می‌توانند، بسط دهند. خدمت در انجمن، تحمیل اراده و عقاید به دیگران نیست، بلکه خدمت فروتنانه به آن‌ها، بدون چشم داشت و انتظار است. خرده مقوله فرایندی بودن آموزش مهارت محور بیانگر این است، در بعضی از پست‌ها، خدمت گزاران مورد اعتماد به مهارت خاصی نیاز دارند تا بتوانند رهبران مؤثری باشند؛ بنابراین انجمن آدم‌های بهتری با مهارت بیشتر تربیت می‌کند. خرده مقوله نقش سازمانی افراد، بیانگر آن است که بین

اعضای انجمن‌های ۱۲ قدمی نوعی متخصص‌ستیزی هم وجود دارد. یعنی در چرخه مداخلات، انواع و اقسام مدل‌های بهبودی مانند استفاده از پزشک، روانپزشک، مددکار، مشاور، گروه‌های همتا و خودبیار وجود دارد. در خرده‌مفهومه امکان ایجاد تناقض درون‌سازمانی در انجمن، درمانگر با مراجعت کننده یا بیمار (راهنما و ره gio) همزمان با یکدیگر مسیری را طی می‌کنند و همزمان با هم درمان می‌شوند و شاید در این مسیر از هم جدا شوند. لزوماً نباید تا آخر عمر به هم وابسته باشند و خصلت انجمن این بود که این دو با هم درمان شوند. قرار نبود مداخله بالا به پایین باشد (مداخلاتی از جنس همدلی، اعتماد، مشاوره‌درمانی و گروه‌درمانی، جنس مداخلات معناگرا هست). دو مقوله اصلی استراتژی‌های سازمانی و مکانیسم‌های بازتوانی جزو راهبردها و اقدامات ساختار سازمانی انجمن معتادان می‌باشد.

جدول ۶: مفاهیم و مقوله‌های استخراج شده مربوط به استراتژی‌ها و اقدامات (استراتژی‌های سازمانی و مکانیسم‌های بازتوانی)

مقولات اصلی	خرده‌مفهومه	مفاهیم
استراتژی‌های بازتوانی	گروه‌های همالان یا خودبیاری	ساختار نظارتی، غیرحرفای بودن انجمن، تمهیم رفتار سازمانی
استراتژی‌های بازتوانی	شبکه‌سازی انجمن	سبک‌های ارتباطی و گروه‌های کاری
معنادرمانی	الرام به اجرای قدم‌ها و سنت‌ها	رأی اجماع، فهم گروهی، سبک ارتباطی اقتدارگرایی، کاریزمایی
حمایت اجتماعی	تحول و شکوفایی معنوی	جامعه‌شناسی بیمارستانی، انسجام درونی، تمایل، خدمت کردن
مکانیسم‌های بازتوانی	زمینه‌های روان‌شناختی	وجودان گروه، همدردها، رفتار غیرمسئولانه، رویکرد مدارایانه خاص
معنویت متعادل	باز تولید گروه و خدمات الکترونیک	یکسان‌سازی اطلاعات روز، ارتباطات قوی، اصل چرخش زمین بازی (حوزه ایمان)، نیروی برتر، انتخابات، آگاهی، پیشرفت‌های متعالی، اصول زندگی کردن، مدل ۱۲ قدمی صداقت در پاکی، رساندن پیام بهبودی، معنا پیدا کردن رنج عشق بلاعوض، خدمات رسانی رایگان، مراقبت جمعی، چتر حمایتی

گروه‌های خودیاری در گروه‌های دوازدهقدم و همچنین برخی از انجمن‌های سکولار بر حمایت همدردان و خرد عمومی تکیه دارند. این گروه‌ها برخلاف گروه‌های درمانی، توسط متخصصان اداره نمی‌شوند، پولی برای گرفتن این خدمات پرداخت نمی‌کنند و نیز محدودیتی در تعداد اعضا وجود ندارد. از جمله منافع این گروه‌ها می‌توان به دوستی، حمایت عاطفی، دانش تجربی، هویت یابی، نقش‌های معنادار و احساس تعلق اشاره کرد؛ چیزهایی که متخصصان در گروه‌های درمانی کمتر آن‌ها را فراهم می‌آورند. این فرایندها پرورنده احساس تعلق، باورهای سازگار، سرمشقاًموزی، رویکردهای مدارایی خاص، اطلاعات علمی یا کاربردی، و تدارک فرصت‌هایی برای مشارکت معنادار با دیگران برای بازسازی یا گسترش شبکه‌های اجتماعی است.

مفهوم مکانیسم‌های بازتوانی بیانگر این است که همه اعضای انجمن، درد مشترکی به نام اعتیاد دارند که در چرخه بهبود قرار گرفته‌اند و این شبکه حمایت‌گرانه است و به همدیگر خدمت‌رسانی می‌کنند. هر عضوی، راهنمای و مرشدی دارد و هر لحظه بخواهد به راهنمایش دسترسی دارد. این خدمت‌رسانی رایگان، بی‌دریغ و بی‌چشمداشت است؛ حتی اگر مجدداً به مصرف روی بیاورند و عود کنند، باز از این توجه و مراقبت جمعی بی‌نصیب نمی‌مانند. اصطلاح عشق بلاعوضی که در انجمن‌های دوازدهقدمی مشاهده می‌شود، نقطه حسن ارتباطات اجتماعی‌شان است. مقوله فرعی تحول و شکوفایی معنی گام اول اعضای انجمن برای ترک، اظهار عجز هست. اساساً برنامه دوازدهقدمی، برنامه ترک مواد نیست، برنامه بازیابی معنی است و اعضا در انجمن نگاهشان را نسبت به زندگی تغییر می‌دهند. آن گاه مصرف مواد از کار کرد و اولویت اصلی خودش می‌افتد و اولویت‌های افراد عوض می‌شود. فراوانی بالای این دو مقوله فرعی نشانگر این است که مکانیسم‌های بازتوانی در انجمن، مکانیسم اجتماعی است نه روان‌شناختی و مبنای آن جمعی و گروهی است.

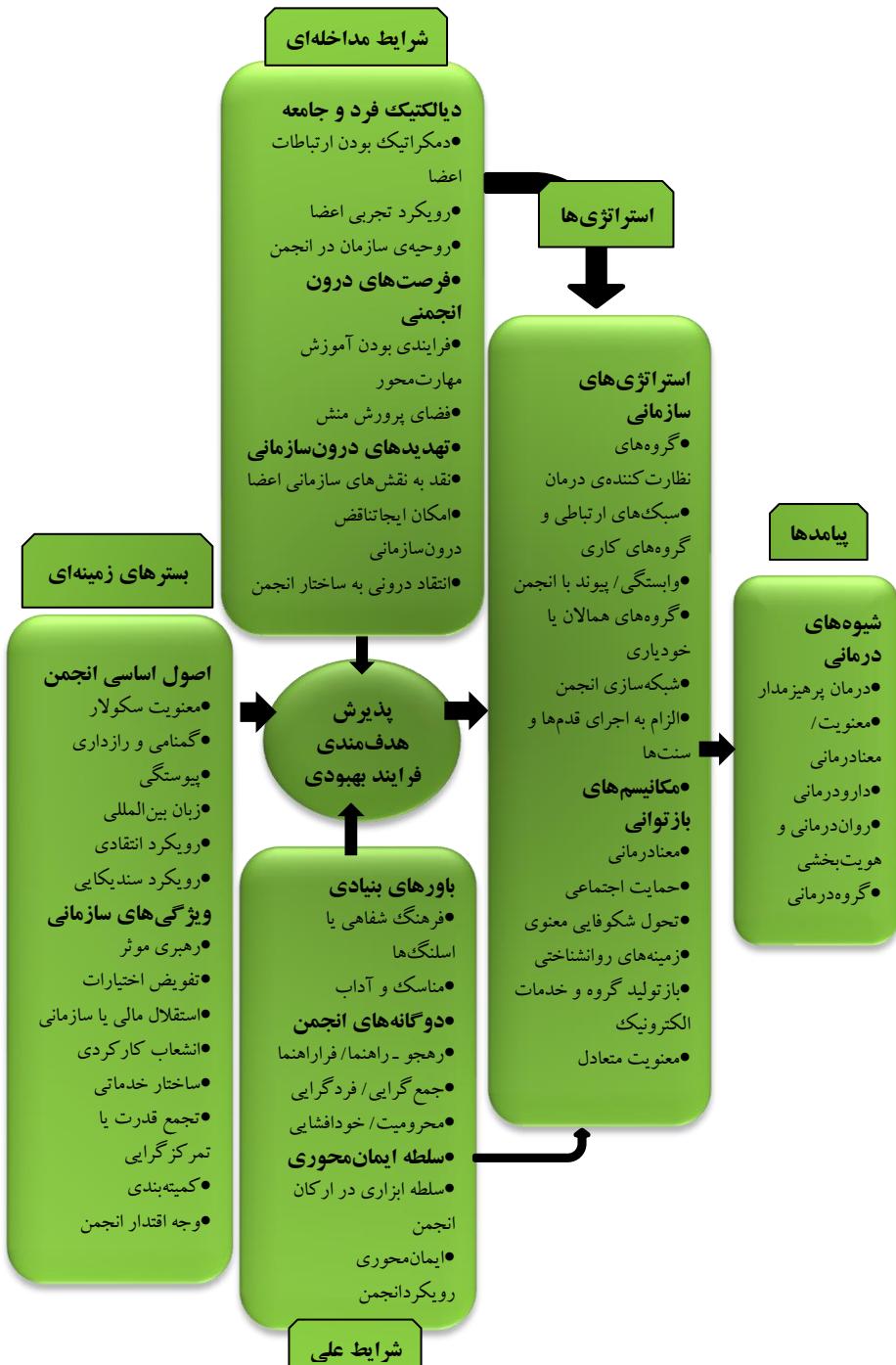
جدول ۷: مفاهیم و مقوله‌های استخراج شده مربوط به پیامدها (شیوه‌های درمانی و بازتوانی)

اصلی	خرده مقوله	مفهوم‌ات	مفاهیم
درمان پرهیز مدار	تعصب اعضاء، ریلس، دیدگاه قدیمی، گروههای خودبیاری، رادیکال	درمان پرهیز مدار	
دramatic و	بودن روش، معجز ندادن برای مصرف دارو	بودن روش، معجز ندادن برای مصرف دارو	
شیوه‌های	معنوت / مدل متافیزیکی (ایمان)، مداخلات معناگر، اصول روانی، نیروی	معنوت / مدل فکری ترکیبی	برتر، روش بینی معنوی، مدل فکری ترکیبی
دارو درمانی	متخصص سیزی در انجمن، تعصب انجمن از درمان دارویی	دارو درمانی	متخصص سیزی در انجمن، تعصب انجمن از درمان دارویی
بازتوانی و	دلستگی و احساس تعلق اعضاء، تسلیم شدن بیمار، اصل روانی به نام	روان درمانی و	دلستگی و احساس تعلق اعضاء، تسلیم شدن بیمار، اصل روانی به نام
هویت بخشی	پذیرش، دانش رایگان همراه با عشق، هویت‌یابی از انجمن	هویت بخشی	پذیرش، دانش رایگان همراه با عشق، هویت‌یابی از انجمن
گروه درمانی	رابطه راهنمای ره gio، مفهوم سندیکایی، درمان گروهی، روان‌شناسی	گروه درمانی	رابطه راهنمای ره gio، مفهوم سندیکایی، درمان گروهی، روان‌شناسی
	معناشناختی یالوم، کنار گذاشتن خودمحوری، وجودان گروهی		معناشناختی یالوم، کنار گذاشتن خودمحوری، وجودان گروهی

۲۳۶
236

۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023
سال هفدهم، شماره ۶۹ پاییز

آنچه در خرده مقوله گروه درمانی مطرح می‌باشد این است که برنامه دوازده قدم برای معتادان آماده ترک، جواب می‌دهد. آموزه‌های اعضا ای انجمن، همبستگی بین افراد را تقویت می‌کند. دعا کردن، بغل کردن، تماس گرفتن، جلسه رفتن انواع جلسه‌ها، صحبت کردن، تهدیگ خوری، حرف زدن بعد از جلسه؛ همه این‌ها به معتادان کمک می‌کند. وجودان گروهی و سیله روحانی است برای دعوت از خداوند که در تصمیم‌گیری‌ها حضور داشته باشد. یکی از چارچوب‌های مفهومی آین انجمن معنادرمانی ویکتور فرانکل هست که بیان می‌دارد اگر در رنجی که می‌کشید معنایی پیدا نکنید، لیاقت کشیدن همان رنج هم را ندارید. یعنی کسی که قرار هست ترک مصرف مواد کند، درواقع ریاضتی را بر نفسش اعمال می‌کند و با انجمن به رنج معنا می‌دهد. در انجمن خیلی مهم است که درمانگر با مراجعه کننده (راهنمای ره gio) همزمان راهی را می‌روند و همزمان با هم درمان می‌شوند. خصلت انجمن این بود که این دو با هم درمان شوند و قرار نبود مداخله بالا به پایین باشد. این‌ها مداخلاتی از جنس همدلی، اعتماد، مشاوره درمانی و گروه درمانی است. بنابراین یکی از روش‌های درمانی انجمن، از جنس مداخلات معناگرا هست که لزوماً نباید تا آخر عمر به هم وابسته باشند.

شکل ۱: الگوی ساختاری سازمانی انجمن معتقدان گمنام با استفاده از رویکرد نظریه زمینه‌ای

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی ساختار سازمانی انجمن معتادان گمنام انجام گرفت. براساس نتایج به دست آمده ساختار سازمانی شکل گرفته در سازمان‌ها که بر اثر استمرار و تکرار در طول زمان به وجود آمده، یکی از ارکان اساسی در سوگیری سازمان برای دستیابی به اهداف جمعی خویش است که اغلب در مطالعات انجام‌شده در انجمن معتادان گمنام نادیده گرفته شده است. این در حالی است که تأکید اعضای این انجمن بر پایداری نوع خاصی از روابط درون‌سازمانی مبتنی بر روابط همدلانه است. این گروه ویژگی اصلی انجمن معتادان گمنام را در همین روابط و پایندی اعضا به حفظ اقتدار انجمن پیرامون اصول اساسی و گام‌های دوازده‌گانه اعضای انجمن می‌دانند. علاوه بر کارکرد جهت‌یابی انجمن، ساختار سازمانی انجمن دارای کارکردهای متنوعی است. نخست، ساختار انجمن تواناساز است و افراد را در راستای تحقق سلامت انجمن برای ترک اعتیاد توانمند کرده است. دوم، ساختار انجمن بازدارنده است و با سلسله‌مراتبی انعطاف‌پذیر و سیستمی از قواعد و مقررات تنبیه، بر اجابت و همنوایی اعضای سازمان متمرکز است و اعضا موظفند در جلسات مرتب و منظم شرکت کنند و از مصرف هرگونه مواد اعتیادآور پرهیز داشته باشند. سوم، ساختار سازمانی انجمن از طریق طراحی الگوهای هم‌کنش گرایانه، زمینه کنترل اعمال اعضا را فراهم می‌نماید. ساختار شبکه روابط اجتماعی انجمن معتادان گمنام در ایران که در میان معتادان بهبودیافته یا در حال بهبودی شکل گرفته، نمونه‌ای از شبکه روابط اجتماعی خودجوش، مردمی و دارای قدرتی از پایین به بالا است. الزام اعضای انجمن به اجرای قدم‌ها و سنت‌ها شbahتی میان قدرت ساختاریافته در انجمن و نظریه قدرت و اقتدار و برایجاد کرده است و قدرت را عقلانی و مبتنی بر قانون می‌داند که مقبولیت خود را از طریق تأیید اعضا به دست می‌آورد. در انجمن معتادان گمنام نیز قدم‌ها و سنت‌ها وجه قانونی انجمن را دارند و پایندی به آن‌ها، قدرت سازمانی را تأیید می‌کند تا هنگامی که اعضای انجمن بتوانند با استفاده از قدرت مادی یا معنوی، پیروی از قوانین را الزامی سازند و برای تخلف از آن مجازات‌هایی وضع کنند. همچمنین نظم قانونی در انجمن مشاهده می‌شود و این نظم بر توزیع قدرت اجتماعی و اقتصادی انجمن اثر می‌گذارد.

۲۲۸

238

۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023
سال ۱۴۰۲ هجری شمسی، شماره ۶۹، پیاپی ۱۷

مشارکت کنندگان، الگوی ساختار سازمانی در انجمن را متکثر دانسته و این الگو را صورت بندی شده تحت شرایط خاصی می‌دانند. در روابط بین راهنمایی و ره gio، نظام اقتدار پدرسالارانه، ره gio را به پذیرش، سکوت و یا تحمل دعوت می‌کند که یکی از انواع اقتدار سنتی در ادبیات و بر می‌باشد. علاوه بر این نوع اقتدار، اقتدار کریسماسی نیز در میان اعضای انجمن به عنوان نیرویی انسجام‌دهنده در بعد معنوی وجود دارد؛ اقتداری که برآمده از شیدایی جمعی مجدویانه است نه کنشی عقلانی. در ایران براساس آسیب‌هایی که در روابط بین راهنمایی و ره gio رخ داده، راهنمایی نقش فرد محوری در اقتدار پدرسالارانه را ایفا می‌کند که در زندگی خصوصی و خانوادگی ره gioیش دخالت می‌کند. همچنین اعضای انجمن، راهکارهایی در انجمن برای خودشان ایجاد کرده‌اند و تقابل بین جمع‌گرایی و فرد‌گرایی را تبدیل به تضادی سازنده در راه دستیابی به اهداف انجمن کرده‌اند. از یک طرف، هیچ کدام از اعضای نباید رازهای اعضای دیگر را برملاً بسازند، از طرف دیگر، خودافشایی وجود دارد و در کنار این تضادهای رفتاری، اعضای انجمن مانند جوامع سنتی از یکدیگر حمایت می‌کنند که مصدق حمایت اجتماعی است. براساس این حمایت، گروه اجتماعی منسجمی تشکیل شده که بر اساس کنش‌های سنتی عمل می‌کنند. بنابراین در یک بستر اجتماعی که اصول مدرن بودن در آن وجود دارد شکلی از کنش‌های سنتی را اجرایی کرده‌اند. همچنین رویکرد سندیکایی در آراء تنهایی (۱۴۰۱) نیز همسو با ساختار سازمانی انجمن است. مهم‌ترین شرط برقراری سندیکالیسم در دستگاه تفسیری پرگمتیسم، حق چانه‌سازی از پایگاه برابر و برابری حق سیاسی و کنشگری اجتماعی برای تمامی طرفهای درگیر در کنش اجتماعی و یا هرگونه‌ای از پیکربندی اتحادیه و سندیکاست.

معنویت سکولار از اصول اساسی انجمن که از مقوله‌های شرایط زمینه‌ای الگوی ساختاری است و نشان می‌دهد مشارکت در انجمن، رابطه مثبتی با دینداری دارد. اعضای انجمن بر اساس مکانیسم‌های دوگانه‌ی معنویت به دو گروه تقسیم می‌شوند؛ اعضای متمایل به معنویت سکولار که اعضای متقد مذهبی گرایی و اعضای متمایل به معنویت

مذهبی که گروه مذهب‌گرای انجمن را تشکیل می‌دهند (کورتز و وايت^۱، ۲۰۱۵). در حقیقت اخلاق و معنویت نمای ظاهری مراحل ۱۲ گلنۀ انجمن معتادان گمنام است که ذاتاً غیریهودی، غیرمسیحی؛ غیراسلامی و ... است (دست، ۲۰۱۳). تجربیات معنوی در گروه‌های خودیاری نتیجه مشارکت سکولار در انجمن است. این رویکرد دینی و سکولار در رشد معنوی، نشان‌دهنده دو راه متفاوت برای دستیابی به هدف انجمن؛ معنویت سکولار و معنویت دینی است. اعضای انجمن وابسته به مذهب از هر دو نوع معنویت به طور موازی استفاده می‌کنند، اما برای شکاکان مذهبی، آئیست‌ها و گروه‌های خودیاری امکان رشد معنوی را بدون دخالت مذهبی فراهم می‌کنند (ناک، ۲۰۲۱).

در ساختار سازمانی انجمن دو الگوی راهبردی «استراتژی سازمانی و مکانیسم‌های بازتوانی» شکل گرفته است. در الگوی استراتژی سازمانی، افراد پس از گذشت زمانی از شرکت در جلسات اعضا انجمن معتادان گمنام، به عنوان یکی از گروه‌های خودیاری، بهبودی قابل ملاحظه‌ای در زمینه‌هایی چون استخدام و کار، مصرف مواد و الکل، درگیری‌های قانونی، عزت نفس، روابط درون خانوادگی و کاهش نشانه‌های فیزیولوژیکی ناشی از پرهیز از مواد نشان می‌دهند. معنادرمانی یکی از مکانیسم‌های بازتوانی است که کاربرد آن مشابه الگوی ویکتور فرانکل (۱۳۹۸) می‌باشد. ویکتور فرانکل معتقد است در معنادرمانی، فرد در جهتی راهنمایی می‌شود که معنی زندگی خود را بیاید. درمان گروهی به سهولت این امکان را فراهم می‌سازد که تعدادی از این افراد در یک مکان جمع شده، با یکدیگر رابطه برقرار کنند و راجع به مشکلات مشابه خود به گفتگو بشینند. اعضای گروه در جریان هم کنشی، به یکدیگر کمک می‌کنند، یعنی در جریان درمان از یکدیگر حمایت می‌کنند، به هم اطمینان می‌دهند، پیشنهاد می‌کنند و بینش می‌دهند. دیوینسون، نیل و کرینگ^۲ (۲۰۰۴) بر این باورند که در معنادرمانی به فرد کمک می‌شود تا با قراردادن خود در بافتی بزرگتر، فلسفه‌ای از زندگی را مبنی بر اینکه فرد برای وجود و حیاتش مسئول است به دست بیاورد. گفتگو و هم کنشی بین اعضاء، موجب هم افزایی و رشد و شکوفایی انجمن می‌شود.

۲۴۰
240

۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023
سال ۱۴۰۲
جنده‌پژوهی شماره ۶۹ پاییز
۱۴۰۲

درنهایت، کار کرد معنادرمانی به عنوان یکی از شیوه‌های درمان، شکل‌گیری و استمرار اراده و هدفمندی در دستیابی به هدف است. به نظر یالوم^۱ (۱۹۹۵) که امید را به عنوان یک عنصر اساسی فرایند درمان مشخص می‌کند، زمانی که افراد در شرایط مبهمی هستند و رسیدن به اهداف در آن شرایط قطعی نیست، ممکن است از طریق متسلٰ شدن به استراتژی‌های متنوعی، اراده و هدفمندی خود را حفظ کنند. برای اقدام به ترک اعتیاد علاوه بر خستگی به امید هم نیاز است و آنچه اعضا را امیدوار کرده است آشنایی با معتادان بهبود یافته دیگر است. بر اساس کارکردهای متنوعی مانند تواناسازی، بازدارندگی، قدرت تعییم یافته و متکثر در میان اعضای انجمن، ساختار سازمانی انجمن، ساختاری با کارکردهای چندگانه است که این چندگانگی موجب شده تا ابعاد متفاوتی از زندگی اعضا انجمن با روابط درون‌سازمانی گره خورده و همسویی میان اهداف فردی و گروهی اعضا به وجود آید.

منابع

۲۴۱
۲۴۱

بلومر، هربرت (۱۳۹۶). جامعه صنعتی (تحلیلی دیالکتیکی از ساختار قدرت در آمریکا). ترجمه حسن ابوالحسن تنهایی، بیتا مدنی، تهران: نشر دریای تنهایی و بهمن برنا. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۱۹۸۸).

پژوهش‌های
شماره ۶۹، پاییز ۱۴۰۳
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

یگی، علی؛ محمدی‌فر، محمدعلی؛ فراهانی، محمدتقی و محمدخانی، شهر (۱۳۹۰). مقایسه شبکه‌های مدارا با استرس و سطح امیدواری بین اعضای انجمن معتادان گمنام و معتادان تحت درمان نگهدارنده متابدون. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۵ (۲۰)، ۵۵-۷۲.

تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۹۹). *دستگاه نظری مکس ویر*. تهران: اندیشه احسان.

تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۴۰۰). *دستگاه نظری تفسیرگرایی پرگمتیستی*. تهران: اندیشه احسان.

تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۴۰۲). *جامعه‌شناسی نظری: مبانی، اصول، مفاهیم و قواعد*. تهران: بهمن برنا. خوانساری، ابوالفضل و جعفری هرندي، رضا (۱۴۰۱). اثربخشی آموزش دوازده‌قدم انجمن معتادان گمنام بر تاب‌آوری و خودکارآمدی اعضای انجمن معتادان گمنام. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۶ (۶۴)، ۶۴-۲۵۹.

۲۷۸

دیلینی، تیم (۱۳۹۹). نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی. ترجمه بهرنگ صدیقی و وحید طلوعی، چاپ سوم. تهران: نشر نی.

رحیمی، مصطفی (۱۳۹۹). واکاوی تجربه اعتیاد، انگیزه ترک و بازتوانی از دیدگاه زوجین شرکت‌کننده در انجمن معتقدان گمنام شهر اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

سبزی، سعید و اسلامی، الهه (۱۴۰۱). اثربخشی روش دوازده قدم انجمن معتقدان گمنام بر تعارضات زناشویی و تعارضات والد-فرزندی معتقدان. فصلنامه اعتیادپژوهی، ۱۶ (۶۳)، ۳۵۸-۳۳۵.

ستوده‌اصل، نعمت؛ ماهیگیر، سعید؛ پاک‌نظر، فاطمه و میرمحمدخانی، مجید (۱۳۹۹). مطالعه مقایسه‌ای نگرش بیماران شرکت‌کننده در برنامه معتقدان گمنام و بیماران تحت درمان نگهدارنده با متادون نسبت به سوء مصرف مواد. کومش، ۳ (۷۹)، ۵۵۰-۵۵۵.

شیخ انصاری، مهین (۱۳۹۹). نظریه شبکه روابط اجتماعی در اعتیاد، معتقد از منظر لویناس. تهران: جامعه‌شناسان و روش‌شناسان.

صالحی، محمدرضا و طباطبایی‌نژاد، فاطمه سادات (۱۴۰۱). اثربخشی آموزش قدم‌های دوازده گانه انجمن معتقدان گمنام بر پذیرش اجتماعی، بهزیستی روان‌شناختی، کیفیت زندگی، و ولع مصرف افراد وابسته به مواد. فصلنامه اعتیادپژوهی، ۱۶ (۶۵)، ۲۸۷-۳۱۰.

فوکو، میشل (۱۳۹۷). اراده به داستن. ترجمه نیکو سرخوش و افшин جهاندیده. چاپ نهم. تهران: نی. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۱۹۷۶).

فرانکل، ویکتور (۱۳۹۸). انسان در جستجوی معنی: پژوهشی در معنادرمانی. ترجمه نهضت صالحیان، مهین میلانی. تهران: انتشارات درسا. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۱۹۹۲)

قدرتی، شفیعه و رحیمی چیتگر، حمید (۱۴۰۰). مطالعه کیفی تجربه زیسته افراد شرکت‌کننده در انجمن معتقدان گمنام از کارکردهای انجمن در ترک اعتیاد. فصلنامه اعتیادپژوهی، ۱۵ (۶۲)، ۲۸۹-۳۲۲. گافمن، اروینگ (۱۴۰۰). داغ‌نگ: چاره‌اندیشی برای هویتِ ضایع شده. ترجمه مسعود کیانپور. تهران: نشر مرکز. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۱۹۶۳).

نارنجی‌ها، هومان (۱۳۸۹). تجربه‌های یک درمانگر اعتیاد. ایران پاک، ۳۵ (۳۵)، ۸-۱۲.

نوروزی جوینانی، سعید (۱۳۹۶). زیان حال: فرهنگ عام و ازهای معتقدان. تهران: دانزه.

نوروزی جوینانی، سعید. (۱۴۰۲). کمی بیش: بهبودنامه اعتیاد. تهران: دانزه

References

- Bill W. (2009). *The narcotics anonymous step working guides*. 3th ed. Chastworth, CA: NAWS Inc.
- Davinson, C. G., Neal, J. M., & Kring, A. M. (2004). *Abnormal psychology (Ninth Edition)*. New York: John Wiley & sons, INC.
- Dossett, W. (2013). Addiction, spirituality and 12-step programmes. *International Social Work*, 56(3), 369-383.
- Flora, K., Raftopoulos, A., & Pontikes, T. (2010). Current status of narcotics anonymous and alcoholics anonymous in greece: factors influencing member enrolment. *Journal of Groups in Addiction and Recovery*, 5(3), 226-239.
- Galanter, M., White, W. L., & Hunter, B. D. (2019). Cross-cultural applicability of the 12-Step model: A comparison of Narcotics Anonymous in the USA and Iran. *Journal of Addiction Medicine*, 13(6), 493–499.
- Galanter, M., White, W. L., Ziegler, P. P., & Hunter, B. (2020). An empirical study on the construct of “God” in the Twelve Step process. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 46(6), 731-738.
- Gossop, M., Stewart, D., & Marsden, J. (2008). Attendance at Narcotics Anonymous and Alcoholics Anonymous meetings, frequency of attendance and substance use outcomes after residential treatment for drug dependence: a 5-year follow-up study. *Addiction*, 103(1), 119-125.
- Kurtz, E., & White, W. L. (2015). Recovery spirituality. *Religions*, 6(1), 58-81.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2018). *Organizational Behavior*. 16th Edition. London: pearson.
- Vederhus, J. K., Høie, M., & Birkeland, B. (2020). One size doesn't fit all: a thematic analysis of interviews with people who have stopped participating in Narcotics Anonymous in Norway. *Addiction Science & Clinical Practice*, 15(1), 1-12.
- Wnuk, M. (2021). Indirect Relationship between Alcoholics Anonymous Spirituality and Their Hopelessness: The Role of Meaning in Life, Hope, and Abstinence Duration. *Religions*, 12(11), 934-945.
- Wnuk, M. (2022a). The role of optimism and abstinence in the mechanism underlying the indirect links of religious and spiritual involvement with the happiness of alcoholics anonymous from Poland. *Religions*, 13(9), 853-870.
- Wnuk, M. (2022b). The beneficial role of involvement in alcoholics anonymous for existential and subjective well-being of alcohol-dependent individuals? the model verification. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(9), 5173-5190.
- Yalom, I. D. (1995). *The theory and practice of group psychotherapy*. (4th Ed.), New York: Basic Books.

۲۴۳
۲۴۳

شماره ۱۷، پاییز و زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 69, Autumn 2023

